

Restanten van het Klene-complex, de sloop is in volle gang (foto A.K. Lemstra).

ANNEKARINE LEMSTRA

Dropfabriek Klene, waar Johnny Jordaan nog werkte, moest wijken voor flatgebouw

Markant industrieel monument in de Jordaan gesloopt

Eind vorig jaar werd aan de Amsterdamse Looiersgracht een belangrijk industrieel monument gesloopt om plaats te maken voor een nieuw flatgebouw. De sloop van dit markante 19e eeuwse gebouw betekent een verarming van het beschermde stadsgezicht de Jordaan, dat bovendien zijn laatste fabriek zag verdwijnen. Hierdoor werd ook de voor deze buurt zo karakteristieke menging van functies, die de Jordaan zo gevarieerd maakt, geweld aangedaan. Annekarine Lemstra, die vorig jaar als kunsthistorica stage liep bij het Gemeentelijk Bureau Monumentenzorg van Amsterdam schreef over de dropfabriek een artikel voor Heemschut.

De dropfabriek Klene besloeg een groot gedeelte van de gevelwand aan de Looiersgracht in de Amsterdamse Jordaan. Dit grotendeels 19e en vroeg 20e eeuwse fabriekscomplex was het laatste nog functionerende bedrijf binnen de grachtengordel. Klene was vanaf de vestiging in 1916 een belangrijke werkverschaffer in de Jordaan. Zelfs Johnny Jordaan heeft er nog gewerkt. In 1987 bleek het complex niet meer te voldoen aan de eisen van een moderne fabriek, met name de bereikbaarheid was een probleem; de fabriek verhuisde in september 1988 naar Hoorn. Omdat het complex onverkoopt bleek, was de 'enige' optie het te slopen.

Klene's dropfabriek werd in 1916 in Rotterdam opgericht als *J.C. Klene's Chocolade en Suikerwerken*. De fabriek verhuisde in 1916 naar de Looiersgracht in Amsterdam, waar ze onder leiding van

F.J. Klene, de zoon van de oprichter, uitgroeide tot een bloeiende fabriek.

Het gedeelte van het complex dat Klene in 1916 betrok, is aan het eind van de 19e eeuw gebouwd. In dit jaar bezat de fabriek de panden Looiersgracht 45-49. In de loop van de volgende 20 jaar werden er nog 7 panden bij gekocht. In 1939 waren 10 van het 14 panden tellende complex in handen van Klene. De fabriek werd begrensd door de Looiersgracht, de Lijnbaansgracht en de Passeerdersstraat.

De panden aan de Looiersgracht, met name nummer 49, vormden de kern van de fabriek. Looiersgracht 45 was oorspronkelijk een woonhuis, gebouwd omstreeks 1835, dat bij de Hollandse Suikerraffinaderij hoorde. In de 19e eeuw bestond het complex uit gebouwen van de Hollandse Suikerraffinaderij. Aan het eind van de vorige eeuw brandde de fabriek af en

maakte plaats voor de huidige bebouwing.

Op de kadastrale kaart van Loman uit 1876 wordt de situatie weergegeven zoals die was voor de bouw van het huidige complex. De straatnummering was anders; het complex besloeg Looiersgracht 41 (tegenwoordig 45) tot en met Looiersgracht 53 (tegenwoordig 55). Er waren delen onbebouwd. Naast Looiersgracht 45 lag een groot pand van de suikerraffinaderij, behorende bij nummer 45. Naast dat pand lagen kleine woonhuizen (Looiersgracht 43-53).

Looiersgracht 49 was architectonisch het belangrijkste gebouw van het complex. Helaas is er weinig over bekend. Zekerheid over de bouwdatum ontbreekt. Waarschijnlijk is men in 1887 met de bouw begonnen. Op de kadastrale kaart van Loman en Van der Stok uit 1882 wordt het gebouw nog niet vermeld. Met zekerheid is te zeggen dat Looiersgracht tussen 1882 en 1897 werd gebouwd, daar uit dat laatste jaar een verbouwing bekend is.

In het gemeente-archief worden de plannen van een tweetal verbouwingen van het complex uit 1887 bewaard. Het betrof hier een bebouwing van de tuin van Looiersgracht 45; er werd een fabriekshal geplaatst. Dit plan kwam min of meer overeen met de huidige staat van de achterbouw van Looiersgracht 45.

Het tweede plan bleek problematischer. Het betrof hier een verbouwing van een pakhuis-achtig, vijf verdiepingen hoog gebouw. Het zou op Looiersgracht 45 moeten staan. Maar dat perceel was toen al bebouwd met het woonhuis en het achterliggende gebouw. Toch werd op de plannen het rechter deel van het pakhuis als bestaand aangegeven. De oplossing zou kunnen zijn dat het ontwerp uit het archief het gebouw aanduidde dat op de kaart van Loman uit 1876 als 'buurthuis' van Looiersgracht 45 werd aangegeven. Dit gebouw lag tussen Looiersgracht 41 (nu 45) en 43 (nu deel van 49). Als het pakhuis en het pand naast Looiersgracht 45 dezelfde waren dan is de oplossing mogelijk als volgt: de verbouwing van het pakhuis is niet doorgegaan. In plaats daarvan werd het bestaande pakhuis afgebroken of verbouwd tot wat later Looiersgracht 47 werd. Op de plaats die bestemd was voor de uitbouw van het pakhuis, – er werden drie huisjes (nummer 43-47) afgebroken – werd begonnen aan de bouw van Looiersgracht 49, de *Hercules*. Men is waarschijnlijk met de bouw begonnen in 1887/1888.

Italiaans palazzo

Looiersgracht 49 was het grootste gebouw van het complex en was opgebouwd als een *Italiaans palazzo*. Opgetrokken uit rode baksteen, viel het op in het rijtje donkere, lagere bebouwing. Het gebouw was zes verdiepingen hoog. De gevel was zowel verticaal als horizontaal in drieën gedeeld; verticaal door twee hoekrisalieten, aangegeven door kolossale zuilen, rustica poorten op de begane grond en dubbele ramen op de eerste tot vierde verdieping. Het middenstuk liet op alle verdiepingen, behalve de vijfde, identieke ramen zien. Horizontaal werd het pand in drieën gedeeld door de begane grond, die afgesloten werd door een lijst; en door de vijfde verdieping die als architraaf dienst deed.

Deze verdieping rustte als het ware op de kolossale orde die tot en met de vierde verdieping liep. Deze laatste verdieping was wit. De ramen waren kleiner dan op de andere verdiepingen. Het geheel werd afgesloten door een kroonlijst.

Het interieur was van oorsprong op de eerste vijf verdiepingen gelijk. Een grote hal die werd ondersteund door gietijzeren zuilen van het merk 'Gutenhoferrutte', waarover ijzeren balken lagen. Op de begane grond ondersteunden deze balken troggewelven. Met het verloop van de verdiepingen werden de zuilen smaller en korter. Op de zolderverdieping waren ze ongeveer half zo dik als op de begane grond. De zuilen waren door de vloer heen aan elkaar geschroefd. De kapconstructie rustte in deze zuilen. Hoewel het gebouw een flauw hellend dak had, was het vanaf de straatkant niet te zien.

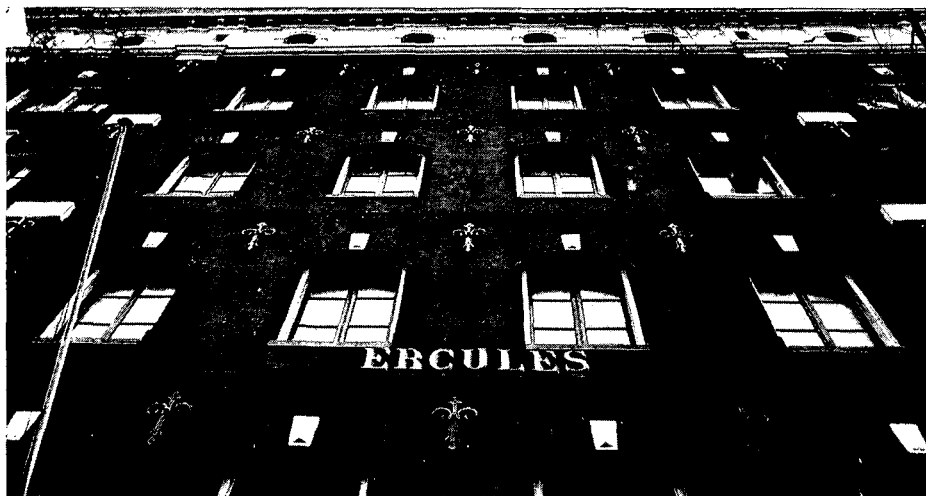
De oorspronkelijke plattegrond was in de loop der jaren opgegaan in de brij die het complex in het midden vormde. Aan de gietijzeren zuilen te zien was het een rechthoekig, niet al te diep gebouw met een uitbouwje aan de rechterachterkant.

muur met bogen en al nog zichtbaar was. Het trappenhuis stamde uit een verbouwing uit 1930 waarbij Looiersgracht 47 en 49, Passeerdersstraat 42-44 en Lijnbaansgracht 207 met elkaar verenigd werden. De verbouwing werd uitgevoerd door de architect *Fred Huisman*. In 1941 werd deze weer aangetrokken; de tien panden in het bezit van Klene werden met elkaar verbonden. Zo ontstond de situatie zoals die was toen met de sloop van het gebouw werd begonnen.

Beeldbepalend

Toen Klene het gebouw verliet, werd er gezocht naar een nieuwe eigenaar die het complex zou willen behouden. De vraagprijs was 3 miljoen. De enige geïnteresseerde was een hoteleigenaar, maar deze wilde het complex afbreken. De gemeente wilde het wel kopen, maar kon niet het vereiste bedrag vrijmaken. Monumentenzorg stelde aan de gemeenteraad voor het complex als gemeentelijk monument aan te wijzen. Deze panden waren beeldbepalend; dat wil zeggen dat er binnen het stadsvernieuwingsfonds subsidies voor res-

Gebouw Hercules aan de Looiersgracht, gebouwd in de stijl van een Italiaans palazzo (foto A.K. Lemstra).

Hier stond namelijk op de zolderverdieping een extra zuil om het dak te dragen. Op de overige verdiepingen werd het plafond op die plaatsen gedragen door de buitenmuur. Wie het gebouw had laten bouwen, of welk bedrijf er vanaf 1888 in zat is niet bekend.

In de loop der jaren heeft het interieur enkele veranderingen ondergaan. Het eerste wat over het gebouw bekend is, is dat het in 1897 verbouwd werd. In 1902 werd de schoorsteen aangebouwd. In 1921 was Looiersgracht 49 in bezit van Klene; de eerste verdieping werd omgebouwd tot kantoor. Het ontwerp kwam van de architect *K.P. Tholens*. (de blauwdrukken worden bewaard in het gemeente-archief.) De constructie werd grotendeels in muren ingepakt. Er kwam een nieuw trappenhuis en een entree op de begane grond. Uit 1921 stamde ook de deur in het midden van de gevel. Op de eerste verdieping kwamen diverse kantoorruimten.

Het grote trappenhuis aan de linkerkant van de achtergevel is niet tijdens deze verbouwing tot stand gekomen. Dat het een verbouwing betrof, was hier duidelijk te zien door het feit dat de oorspronkelijke

tauratie ter beschikking stonden. Monumentenzorg was van mening, dat het te beschermen stadsgezicht Jordaan ernstige schade zou lijden van het uitvoeren van de sloop. In plaats van het markante silhouet van de Klene fabrieken zal op deze plaats nu een lichtgeel bakstenen flatgebouw verrijzen. Was er geen enkele mogelijkheid om tenminste de *Hercules* te behouden? Het gebouw was precies even hoog als de geplande flats. Constructief gezien was er geen enkele reden het gebouw af te breken; en gezien de indeling van de ruimten was het mogelijk er een nieuwe functie voor te vinden. Men heeft nu om financiële redenen een belangrijk industrieel monument gesloopt. En dat terwijl de Jordaan een beschermd stadsgezicht is. Deze bescherming reikt kennelijk nog niet tot industriële monumenten. Men kan niet zeggen dat de flats, die ervoor in de plaats gebouwd worden, de sfeer van de Jordaan ten goede komen.

Annemarie Lemstra is kunsthistorica te Leiden en liep vorig jaar stage bij het Gemeentelijk Bureau Monumentenzorg in Amsterdam.